

Psychologiczna analiza rysunku dziecka - Bożena Wysińska

Rysunek - jako badawcza metoda projekcyjna - jest stosowany przede wszystkim w pracy z dziećmi, w celu uzyskania wglądu w wewnętrzne konflikty dziecka, jego obawy, sposób spostrzegania siebie i innych, charakter interakcji z członkami rodziny.

Rysunki dzieci wykorzystuje się w celu oceny zarówno ich umiejętności motorycznych, jak i stanu emocjonalnego. Spontaniczny rysunek jest własną wypowiedzią jego autora. Rysowanie znajduje zastosowanie w procesie poznawania chorego, stanowi też cenną pomoc również w psychoterapii.

Dzieci, w przeciwieństwie do dorosłych, nie potrafią wyrazić słowami wszystkich swoich myśli i emocji. Mogą jednak przekazać je poprzez spontaniczne tworzenie rysunków. Tworząc rysunek odzwierciedlają nie tylko swój nastrój, wyobrażenia, zainteresowania, ale również poziom wiedzy oraz potrzeby. Niewerbalne i werbalne zachowanie dziecka podczas całego procesu rysowania pozwala zinterpretować treści i formy wypowiedzi rysunkowej. Rysunki są prawdziwą kopalnią informacji – pokazują uczucia, pragnienia, lęki, a nawet charakter autora! Dla psychologów, którzy interpretują rysunki, znaczenie ma każdy ich szczegół. Ważne jest również, czy dzieło zajmuje całą kartkę, czy tylko róg; jak duże są postaci i jakich dziecko używa kolorów.

W obserwacji trzeba wziąć pod uwagę:

- kolejność rysowania postaci,
- czas poświęcony poszczególnym osobom,
- szczególną staranność przy niektórych elementach rysunku,
- komentarze i uwagi słowne, a także bezsłowne objawy emocji (westchnienie, uśmiech).

W rozmowie musimy dowiedzieć się, co przedstawia rysunek – kto to jest, co robi, w jakim jest wieku, jakie są związki uczuciowe pomiędzy narysowanymi osobami – kto kogo lubi, kogo nie lubi. Pytamy też, kto jest najmilszy w tej rodzinie, kto najmniej miły, kto jest najszczęśliwszy, a kto najmniej szczęśliwy i dowiadujemy się dlaczego. Pytamy, kogo w tej rodzinie najbardziej lubi badany. Wywiad o faktycznym składzie rodziny i tak ważnych faktach, jak rozwód, separacja, choroba członka rodziny, jest również konieczny dla interpretacji. Dane te mogą pochodzić od badanego lub jego rodziców.

Rysunki dzieci traktować można zarówno jako formę ekspresji przeżyć, jak również jako środek komunikowania się ze światem ludzkim, odzwierciedlone są w nich ewentualne zaburzenia w rozwoju dzieci.

Badania rysunku dotyczyć mogą takich tematów, jak:

1. Rysunek postaci ludzkiej,
2. Rysunek rodziny
3. Rysunek domu
4. Rysunek drzewa

Rysunek postaci ludzkiej

Jedną z najwcześniejszych reprezentacji pojawiających się w rysunkach dziecięcych jest postać ludzka, stanowiąca wskaźnik poziomu intelektualnego rozwoju dziecka.

Jolles opracował listę symboli, będących wskaźnikami emocjonalnymi, ułatwiającymi interpretację rysunku - postaci:

- 1) Ręce – służą do zmiany lub kontrolowania otaczającego środowiska.
 - a) Złożone na piersiach – wrogość lub podejrzliwość.
 - b) Trzymanie za plecami – pragnienie kontrolowania złości, niechęć do kontaktów

interpersonalnych

- c) Brak – nieprzystosowanie, bezradność.
- 2) Stopy – poziom aktywności interpersonalnej.
 - a) Duże – dążenie do bezpieczeństwa lub męskości.
 - b) Małe – zależność, stłumione odczuwanie.
 - c) Brak – brak niezależności.
- 3) Palce
 - a) Długie i spiczaste – agresywność, wrogość.
 - b) Zaznaczone pętelkami lub pojedynczą kreską – pragnienie stłumienia agresywnych impulsów.
- 4) Głowa
 - a) Duża – Zaabsorbowanie światem wyobraźni, koncentracja na aktywności umysłowej.
 - b) Mała – osobowość obsesyjno – kompleksowa, poczucie niższości intelektualnej.
 - c) Odwrócona tyłem – tendencje paranoidalne lub schizoidalne.
- 5) Nogi
 - a) Brak – stłumienie, prawdopodobny lęk przed kastracją.
 - b) Różnice w wielkości – sprzeczne uczucia dotyczące niezależności.
 - c) Długie – Dążenie do autonomii.
 - d) Krótkie – Upośledzenie życia emocjonalnego.
- 6) Usta
 - a) Przesadnie podkreślone – niedojrzałość, agresywność
 - b) Bardzo duże – erotyzm oralny.
- 7) Ramiona
 - a) Nierówne – niestabilność emocjonalna.
 - b) Szerokie – zaabsorbowanie odczuwaną potrzebą siły.
 - c) Kwadratowe – nadmierna defensywność, wrogość w stosunku do innych ludzi.

Dziecko obserwując zjawiska wokół niego zachodzące, zaczyna łączyć niektóre zdarzenia, przedmioty czy zjawiska. Rysując człowieka umiejscawia go w określonym środowisku, przypisuje mu przedmioty go charakteryzujące, czy ludzi z którymi wchodzi w interakcje. Postaci przedstawiane na rysunkach lokalizowane są najczęściej w pobliżu lub wewnątrz domu. Dom symbolizuje ognisko rodzinne, a jednocześnie jest „zamaskowanym Ego” autora rysunku.

Rysunek rodziny ma zarówno walory diagnostyczne, jak i terapeutyczne. Wskazuje psychologowi na przyczyny trudności rozwojowych dziecka, a pedagogowi – na źródła problemów wychowawczych, umożliwiając zarazem znalezienie sposobów radzenia sobie z tymi problemami.

Test projekcyjny „Rysunek Rodziny” L. Cormana ma bardzo prostą instrukcję. Prosimy badanego, aby narysował rodzinę. Pomoce do badań to kartka papieru i kredki. Niedopuszczalne jest używanie linijki i gumki. Ważnymi elementami testu są obserwacja w czasie badania i rozmowa o rysunku po badaniu oraz wywiad o faktycznym składzie rodziny.

Rysunek rodziny jest jednym z podstawowych źródeł diagnozowania dziecka. Analizę treści rysunku dokonuje się pod kątem następujących kryteriów:

1. Kto jest najważniejszy w rodzinie:

- a) w interpretacji istotna jest kolejność rysowania postaci. Osoba rysowana jako pierwsza jest tą osobą, z którą dziecko pragnie się identyfikować, do której jest najbardziej przywiązane. Osoba rysowana w ostatniej kolejności jest tą, którą dziecko najmniej lubi, nie akceptuje taką, jaką jest.
- b) relatywna wielkość rysowanych postaci (wyraźne powiększenie lub zmniejszenie) jest interpretowane jako wskaźnik znaczenia danej postaci dla dziecka. Wyraźnie większy jest

rysowany ten członek rodziny, który jest podziwiany lub wywołuje lęk. Postać o mniejszym znaczeniu dla dziecka jest nieproporcjonalnie mniejsza lub całkowicie pominięta.

c) zdobienie postaci – osoby dla dziecka znaczące mogą być szczególnie zdobione, uwidocznione z licznymi szczegółami, znajdować się na środku arkusza.

2. Usytuowanie postaci względem siebie.

Dziecko najbliżej siebie rysuje osobę, z którą czuje się najsilniej związane emocjonalnie. Osoby nieakceptowane przez dziecko są na rysunku odsuwane. Izolowanie własnej postaci od reszty rodziny może być przejawem występowania u dziecka tendencji do wycofywania się z kontaktów z rodziną. Połączenie postaci rękami świadczy o istnieniu silnej więzi emocjonalnej między połączonymi postaciami. Jeśli osoby rysowane są bez rąk to świadczy o nieporozumieniach między nimi. Pominięcie dłoni oznacza brak czułości, miłości, zrozumienia w rodzinie, odzwierciedla poczucie winy wynikające z ich używania. Oznaką nieporozumień są też przedmioty rozdzielające osoby z rodziny. Gdy między sobą, a ojcem dziecko umieszcza szafę czy drzewo oznacza to, że nie czuje się przy nim bezpiecznie (np.: tata jest zbyt stanowczy).

3. Kogo dziecko nie akceptuje:

a) pominięcie postaci jednego z członków rodziny wyraża stosunek emocjonalny dziecka do tej osoby. Osoby opuszczone przez dziecko w jego rysunku są dla niego źródłem lęku lub w ten sposób jest wyrażone odrzucenie i izolowanie tej osoby. Osoby, które wzbudzają w dziecku niepokój, niechęć czy inne przykre uczucie są rysowane z brzegu, w kącie lub z dala od innych postaci. Niektóre dzieci w ten sposób przedstawiają swoje rodzeństwo – jest to sygnał, że są zazdrosne o brata lub siostrę. Osoby, które w życiu dziecka nie odgrywają szczególnej roli są rysowane zazwyczaj jako ostatnie. Gdy maluch na końcu rysuje samego siebie prawdopodobnie ma poczucie, że mało liczy się w rodzinie. Gdy w ogóle nie umieszcza siebie na rysunku rodziny jest to niepokojący sygnał, że dziecko może się czuć odrzucone emocjonalnie przez najbliższych i pozbawione ich miłości.

b) rysunek domu – jeżeli jest on duży, dominuje w rysunku, interpretowany jest jako wskaźnik odrzucenia dziecka przez rodzinę.

4. Sposób w jaki dziecko rysuje, wiele mówi o jego usposobieniu. Warto zwrócić uwagę na:

a) rozmiar i grubość kreski:

- linie długie, rysowane z rozmachem i duża siłą nacisku świadczą o energii, odwadze, pewności siebie, a nawet o gwałtowności malarza;
- linie delikatne, rysowane niepewnie, postaci nieraz tak małe, że na kartce zostaje mnóstwo pustego miejsca świadczą o nieśmiałości dziecka;
- linie zamaszyste, chaotyczne, szybkie pociągnięcia kredki cechują dziecko nadpobudliwe;
- linie przerywane są przejawem większych lub mniejszych zahamowań, którym towarzyszy niezdecydowanie.

b) kształt linii – linia zakrzywiona jest bardziej łagodna i czuła, kąt oznacza siłę i twardość. Harmonijny rysunek składa się z krzywizn i kątów:

- zbyt wiele miękkości i okrągłości charakteryzuje dziecko bierne, zbyt słabe, żeby się bronić;
- zbyt dużo kropek i kątów świadczy o energii, silnej woli, zarazem jednak o agresywnym usposobieniu;
- linie cieniowane, prążkowania i czarne plamy są oznaką silnego lęku;
- ślady uporczywego wycierania gumką i skreślenia charakteryzują brak ufności we własne siły i akceptacji swojej osoby.

Zdarza się, że w całym delikatnym rysunku jedna postać jest namalowana specjalnie mocno – świadczy to o tym, że dziecko wiąże z tą osobą bardzo silne emocje – może to być miłość,

podziw lub odwrotnie – gniew wręcz agresja.

Znaki zapisane na twarzy – jeżeli na rysunku wszyscy się uśmiechają, a przy tym nikt nie został pominięty świadczy to o tym, że dziecko dobrze czuje się w swojej rodzinie i postrzega ją jako szczęśliwą. Gdy postacie są smutne, złe lub mają srogie miny – wskazuje to na przykre emocje związane z sytuacją w domu np.: dziecko przeżywa ciągle kłótnie pomiędzy rodzicami. Osoby pozbawionej twarzy lub odwróconej tyłem dziecko nie akceptuje.

Poszczególne części kartki mają swoje symboliczne znaczenie

Rysunek - Przy której krawędzi?

Kartkę można podzielić umownie na cztery obszary: górę (duch), dół (materia), stronę lewą (matka), stronę prawą (ojciec).

- rysunek umieszczony po lewej stronie ukazuje dziecko „uczepione maminej spódnicy”, które szuka ciepła i poczucia bezpieczeństwa;

- rysunek umieszczony po prawej stronie kartki oznacza relacje z ojcem i z innymi osobami – przyszłość;

- góra kartki to „duch” – jest to świat marzeń, wyobraźni i duchowości

- dolna część kartki oznacza; „chodź po ziemi • h – mówi o potrzebie fizycznego bezpieczeństwa, jest odbiciem rzeczywistości.

Rozmieszczenie elementów

Dzieci najważniejsze elementy rysują na środku kartki - w centrum ich prywatnego wszechświata. Takie rozmieszczenie oznacza stabilny stan emocjonalny - zwłaszcza jeśli analizujemy portret rodziny. Najlepiej, gdy wszystkie postaci umieszczone są centralnie, bądź "idą" z lewej strony do prawej. Dziecko prawidłowo się rozwija i od właściwego maluszkom przywiązania do mamy powoli przechodzi ku większej samodzielności. Lewa strona kartki to tzw. obszar matki, symbolizujący zarazem przeszłość, prawa zaś to obszar ojca oznaczający przyszłość. Jeżeli dziecko umieszcza wszystkie postaci bliżej lewej krawędzi kartki, może to oznaczać, że jest bardzo silnie przywiązany do matki i boi się od niej odłączyć (świadczą o tym również postaci zwrócone twarzami, dłońmi czy nogami w lewo). Jeśli dziecko rysuje ludziki po lewej stronie obrazka, ale tak, że są zwrócone w prawo - ku ojcu, symbolizuje to jednocześnie więź z mamą, ale i ciekawość przyszłości, rodzącą się chęć zmierzenia się z samodzielnością. Górę kartki uważa się za obszar duchowy - sferę marzeń i pragnień. Gdy maluch umieszcza elementy głównie przy górnej krawędzi (a reszta papieru jest pusta), oznacza to, że ma bardzo rozwinięty obszar duchowy. Być może wręcz stara się uciec od rzeczywistości w marzenia. Np. dzieci z domów, gdzie jest dużo kłótni, rysują u góry siebie i rodziców uśmiechniętych, szczęśliwych, trzymających się za ręce. Ale w sferze marzeń mogą się też znaleźć zwykłe rzeczy, które brzdąc bardzo chciałby mieć, np. rowerek czy jakieś zwierzątko. Z kolei dolna część obrazka to rzeczywistość - jeżeli tu dziecko umieszcza główne elementy, nie ma powodu do niepokoju. Maluch czuje się pewnie i bezpiecznie w prawdziwym świecie.

Kolejność rysowania. Jeśli chcemy wiedzieć, z kim nasza pociecha jest najsilniej emocjonalnie związana, warto obserwować ją przy pracy: portretując rodzinę, najważniejszą dla siebie osobę narysuje jako pierwszą. Warto też zwracać uwagę na to, czy w serii rysunków rodziny pojawiają się wszyscy jej członkowie. Jeżeli kogoś na ogół brakuje, może to znaczyć, że maluch ma kłopoty w kontaktach z tą osobą. Świeżo upieczeni bracia i siostry czasem nie uwzględniają na obrazku nowego rodzeństwa, co jest sygnałem, że nie radzą sobie z sytuacją, jeszcze nie zaakceptowali powiększenia rodziny. Jeśli malec nie umieszcza na rysunku siebie (tylko np. mówi: "Ja przecież tu jestem", pokazując na siebie palcem) - oznacza to, że czuje się odsunięty, niepewny.

Relacje między osobami

Oglądając portret rodziny, warto przyjrzeć się interakcjom między postaciami. Czy ludziki są blisko siebie, trzymają się za ręce, dotykają się? Jeśli tak, to świetnie - dziecko czuje, że

członków rodziny łączą bliskie więzi emocjonalne. Wyciągnięte ku innym postaciom, ale sztywne jak u stracha na wróble ramiona i brak kontaktu dotykowego oznaczają pewien chłód w rodzinnych relacjach. Podobne problemy z komunikacją sugerują postacie stojące obok siebie "na baczność". Najlepiej, gdy wszyscy są narysowani na jednym planie. Jeśli np. tata znajduje się na drugim (jest schowany za drzewem itp.), sygnalizuje to oddalenie emocjonalne - rodzic dużo pracuje, dziecko rzadko go widuje i nie czuje z nim silnej więzi. Niedobrze, jeśli małe rysuje postać odwróconą tyłem. Sugeruje to, że dana osoba w jego przekonaniu nie pasuje do reszty. Ważne jest również, czy na obrazku rodzina ma grunt pod nogami - fruująca w próżni może oznaczać, że maluch czuje się w niej niepewnie, brakuje mu oparcia.

Dzieci, w przeciwieństwie do dorosłych, nie potrafią wyrazić słowami wszystkich swoich myśli i emocji. Mogą jednak przekazać je poprzez spontaniczne tworzenie rysunków. Jak właściwie odczytać takie rysunki?

Dane do interpretacji rysunku :

- Rysowanie siebie przy nauce to pokazanie, że jest ona ważna lub życzeniowe, że chciałby, aby była ważna,
- umieszczenie siebie najbliżej np. telewizora wskazuje na główne zajęcie dziecka, na to, co lubi robić, na to co jest ważne dla niego.
- rysowanie siebie jako pierwszego postrzeganie siebie jako najważniejszego
- rysowanie własnej postaci na I planie może być wyrazem poczucia własnej wartości i silnej pozycji, egocentryzmu lub silnej osobowości
- własna postać bardzo duża chęć dominacji lub chęć zauważenia
- pomijanie siebie wiąże się z postrzeganiem własnej pozycji jako gorszej dewaloryzacja własnej osoby,
- nie umieszczenie siebie może świadczyć o tym, że nie czuje się zbyt dotrze w istniejącym układzie, w danej sytuacji
- rysowanie niewielu szczegółów we własnej postaci, jako ostatniego, z brzegu, z dala od innych może sugerować nie akceptowanie siebie,
- niską samoocenę, brak wiary w siebie (dewaloryzacja własnej osoby)
- pomijanie ojca to otwarta niechęć wobec niego, a nawet agresja
- część osób w domu część poza nim - świadczy o rozbiciu rodziny
- rysunek może mieć charakter życzeniowy
- postacie oddzielone od siebie, jakby kłócące się, ale jednocześnie próbujące się ze sobą porozumieć
- postacie połączone rękami - świadczyć to może o silnej więzi emocjonalnej oraz bliskości
- rysowanie kogoś jako pierwszego to świadczy o spostrzeganiu go jako osoby ważnej
- narysowanie kogoś jako pierwszego, jako postaci dominującej na rysunku może świadczyć o identyfikacji z tą osobą
- wykonanie szczególnie staranne z ozdobami świadczy o pozytywnych relacjach z daną osobą,
- postawę wrogą wobec danej osoby oznacza umieszczenie jej na drugim. planie, pominięcie szczegółów, rysowanie w ostatniej kolejności
- duży dystans między osobami może być interpretowany jako słaba więź lub brak więzi,
- oddzielenie postaci drzewami, blokami można tłumaczyć brakiem kontaktu między nimi
- brak dłoni może oznaczać lęk przed tą osobą, zahamowanie wobec niej
- brak wykończenia postaci, duża liczba kolorów i rozmazanych kresek może świadczyć o nadpobudliwości psychoruchowej
- relacje między osobami obojętne- postacie obok siebie bez kontaktu
- wrogie - dana osoba w pozycji podrzędnej

- uśmiech kogoś - dobre stosunki
- nierealne rysunki

- swój świat ucieczka od rzeczywistość cofanie się, niezadowolenie z aktualnego stanu, brak kontaktu z kimś tam dom zawieszony w powietrzu

- postawa lękowa

nacisk - siła nacisku i grubość kreski świadczy o napięciu ze strony układu nerwowego, silny nacisk kredki mówi o gwałtowności dziecka i silnym napięciu.

rozmieszczenie - brak białych plam - typ rysunku racjonalnego linie są proste i sztywne postacie wyizolowane - może to świadczyć o zahamowaniu wewnętrznym, linie proste i sztywne od linijki, postacie nieruchome, wyizolowane może świadczyć o dysharmonii wewnętrznej,

Rysunek domu - dom sprawia wrażenie zamkniętego, przytłacza swoją wielkością, albo wrażenie otwartego, przyjaznego dziecku, zachęcającego do wejścia. Rysunek w I ćwiartce - tendencje regresywne (cofanie się do stanów wcześniejszych), więcej elementów po lewej dolnej stronie kartki wskazuje na typ osobowości z przewagą cech introwertycznych, chęć cofnięcia się do wcześniejszego etapu życia, dużo pozostawionej pustej białej przestrzeni sugeruje jakieś problemy lecz wyparte do podświadomości, umieszczenie kogoś czegoś z boku, na brzegu kartki, mniejszego, mniej barwnego świadczy o tym, że jest mało ważny, duża ilość szczegółów świadczyć może o wadze danej rzeczy, zjawiska, osoby dla dziecka, strona lewa rysunku ukierunkowanie na przeszłość, wyraz postawy bardziej zamkniętej, egotycznej,, dowodzi wrażliwości uczuciowej, strona prawa to otwarcie na przyszłość, postawa aktywna społeczna, altruistyczna, to również waloryzacja cech męskich, górna część kartki odpowiada tendencjom ambicjonalnym, odzwierciedla świat marzeń, idealizacji projektów, a również życie duchowe, część dolna wiąże się ze sferą realizmu, materializmu," to sfera życia popędowego, życia tu i teraz, przeładowanie rysunku różnymi elementami- nie ma pustego miejsca, linie krótkie, proste, o delikatnej kresce, poprawianej - świadczyć to może o wybuchowości, agresji, zaburzeniach pamięci.

Wielkość postaci - zbyt duże - poczucie bezpieczeństwa, zaufanie do siebie panowanie nad sobą , ale i chęć dominowania i agresja postacie zbyt duże to też poczucia zagrożenia, kompensacja sytuacji rzeczywistej,

adekwatna wielkość - prawidłowo postrzegane relacje,

postacie małe - symbolizują nieśmiałość, strach, lęk, uczucie dyskomfortu i ograniczeń, mogą świadczyć o tendencjach ucieczkowych.

Interpretacja rysunku domu

Wymienione poniżej wskaźniki stanowią umowne, ogólne kryteria interpretacji niezliczonych odpowiedzi na polecenie „Narysuj dom” (na podstawie Jollesa).

1) Szczegóły

a) Podstawowe (dla normalnego rysunku) – co najmniej jedno drzwi, jedno okno, jedna ściana, dach, komin.

b) Dodatkowe (np. krzaki, kwiaty, ścieżka) – potrzeba dokładniejszego uporządkowania środowiska, która czasami jest związana z brakiem poczucia bezpieczeństwa lub pragnieniem sprawowania kontroli w kontaktach interpersonalnych.

2) Komin – symbol ciepła w sferze psychicznej lub konflikty z ważną osobą płci męskiej

a) Przesadnie duży – nadmierne zaabsorbowanie sferą seksualną czy też możliwe tendencje ekshibicjonistyczne.

b) Dużo dymu – wewnętrzne napięcie.

3) Drzwi

a) Ponad podstawą domu, bez schodów – niedostępność w kontaktach interpersonalnych.

- b) Brak drzwi – skrajne trudności w kontaktach z innymi ludźmi.
- c) Otwarte – silna potrzeba doświadczenia ciepła od świata zewnętrznego.
- d) Bardzo duże – nadmierna zależność od innych.
- e) Z zamkiem lub zawiasami – defensywność.
- 4) Płot wokół domu – potrzeba ochrony emocjonalnej.
- 5) Rynny – podejrzliwość.
- 6) Rysunek przylegający do dolnej krawędzi kartki – brak podstawowego poczucia bezpieczeństwa w życiu rodzinnym lub intymnym.
- 7) Dom przedstawiony w perspektywie, widok z dołu – Odrzucenia domu lub poczucie, że osiągnięcie pożądanej sytuacji domowej jest niemożliwe.
- 8) Dom przedstawiony w perspektywie, widok z góry – odrzucenie sytuacji domowej.
- 9) Dach.
 - a) Płaski (pojedyncza linia dwie ściany) – brak wyobraźni lub zahamowania emocjonalne.
 - b) Przesadnie duży – poszukiwanie satysfakcji w fantazjach.
- 10) Okiennice.
 - a) Zamknięte – skrajna defensywność i wycofanie.
 - b) Otwarte – zdolność do przystosowania w kontaktach interpersonalnych.
- 11) Ścieżka.
 - a) Bardzo długa – ograniczona dostępność.
 - b) Wąska w pobliżu domu, szeroka na drugim końcu – osoba powierzchownie przyjazna.
- 12) Ściany (ich solidność) – bezpośrednio związana z siłą ego.
- 13) Okno (okna)
 - a) Brak okien – wrogość lub wycofanie.
 - b) Tylko na parterze, na piętrze brak – rozdział między rzeczywistością a fantazją.
 - c) Z firankami – rezerwa, kontrolowanie siebie.
 - d) Bez zasłon – zachowanie otwarte, bezpośrednie.

Rysunek drzewa jest substytutem rysunku postaci, jednak mniej ograniczonym stereotypami i konwencjami. Panuje przekonanie, że obraz drzewa jest związany z życiową rolą rysującego oraz z jego zdolnościami do przyjmowania nagród od otoczenia. Koch wykorzystał rysunek drzewa w celach badawczych. Poprosił dziecko o narysowanie jakiegoś drzewa, byle nie był to świerk. Jego technika interpretacji opiera się na danych grafologicznych. Najpierw rysunek drzewa rozpatrywany jest w podejściu ogólnym: wyraźny, przezroczysty, żywy... Następnie Koch analizuje szczegóły: korzenie, pień, gałęzie. Ogólnie wyróżnił 58 typów wzorów. Otrzymane dane pozwoliły mu na przedstawienie za pomocą cyfr obserwacji dotyczących rozwoju rysunku drzewa. Dane procentowe i weryfikacje statystyczne umożliwiły opis 27 form podstawowych. Analiza ogólna jest całkowicie intuicyjna, zaś analiza szczegółów nie pozwala na przyznanie temu testowi wartości ilościowej i obiektywnej. Koch wylicza jedynie procenty dla każdego z wzorów w danym wieku. Wyniki nie mają obiektywnej walidacji liczbowej. Test ten powinien być używany z ostrożnością w badaniach klinicznych.

Poniżej omówione są znaki i symbole, które mogą pojawić się w rysunku drzewa, będące drobną próbką możliwych interpretacji, ale mogących dać ogólne wyobrażenie o tworzeniu hipotez na temat badanego.

- 1) Wyjątkowo duże drzewo – skłonność do agresji.
- 2) Małe drzewko – poczucie niższości i braku znaczenia.
- 3) Cienka kreska – poczucie nieprzystosowania, niezdecydowanie.
- 4) Drzewo składające się tylko z dwóch linii oznaczających pień i z kółka wyobrażającego koronę – impulsywność, zmienność.
- 5) Przesadne podkreślenie pnia – niedojrzałość emocjonalna.
- 6) Przesadne podkreślenie korony – zahamowanie emocjonalne, myślenie analityczne.

- 7) Przesadne podkreślenie korzeni – Płytkie reakcje emocjonalne, ograniczona zdolność do rozumowania.
- 8) Szrama, dziupła, złamana gałąź – związek z urazem, tzn. wypadkiem, chorobą, gwałtem (czas wydarzenia odpowiada położeniu znaku)
- 9) Brak linii przedstawiającej ziemię – podatność na stres.
- 10) Zaznaczona linia ziemi, brak korzeni – tłumione emocje.
- 11) Zaczernione płaszczyzny, bardzo ciemne lub mocno zaznaczone – defensywna wrogość lub zachowania agresywne.
- 12) Cienka, przerywana kreska – wyraźny niepokój.
- 13) Dziupła – symbolika seksualna.
 - a) Mała lub w kształcie rombu – skojarzenie z pochwą.
 - b) Mała okrągła – przeżycie napastowania seksualnego lub wczesne doświadczenie seksualne.
 - c) Mocno zaznaczony kontur – świadczy o większym wpływie urazu.
 - d) Koncentryczne kręgi wewnątrz – zepchniecie doświadczenia w przeszłość i „zaleczenie”.
 - e) Zaczerniona – wstyd związany z doświadczeniem.
 - f) Duża – zaabsorbowanie kwestią prokreacji.
 - g) Z małym zwierzątkiem w środku – ambiwalencja dotycząca ojcostwa lub macierzyństwa

Kolory odgrywają ważną rolę w rysunku. Mają znaczenie psychologiczne, każdy kolor ma pewną wartość emocjonalną:

- a) czerwień – to kolor dynamiczny, wyraża potęgę pragnień, jest też oznaką agresywności, a niekiedy gniewu. Obfitość czerwieni może oznaczać pobudzenie i oznakę ruchu;
- b) niebieski – potrzeba miłości, akceptacji, zauważenia
niebieskie słabo zaznaczone niebo - zanik aktywności, pragnienie miłości, potrzeba spokoju, postawa obronna, na tle nieba żółte słońce zdaje się potwierdzać szukanie możliwości realizacji oczekiwań.
wyraża wrażliwość, zamknięcie się w sobie;
- c) fiolet – fioletowy - niezdecydowanie, wahanie się w podejmowaniu decyzji, wyraża połączenie przeciwieństw i pragnienie czegoś innego. Jeśli odcień fioletu pojawia się zbyt często oznacza niepokój, lęk
- d) żółć – to synonim światła, radości i optymizmu, to spontaniczność i otwartość, ekspansywność,
- e) zielen – oznacza wolę działania, wytrwałość, upór i stanowczość;
- f) pomarańcz – wyraża radość, wesołość i dynamizm;
- g) brąz – oznacza fizyczne dążenie do bezpieczeństwa. Jeżeli dziecko rysuje osobę na brązowo to wyraża w ten sposób brak bezpieczeństwa od tej osoby;
- h) róż – oznacza spokój, równowagę i harmonię;
- j) szarość – jest neutralna. Jeżeli dziecko używa często szarego koloru, można sadzić, że ma trudności w wyrażaniu uczuć i przechodzeniu do czynów.
- i) czerń – jest negacja koloru. Zawiera w sobie smutek, a niekiedy rozpacz, jeżeli używa się jej w nadmiarze. Drobne czarne plamki oznaczają lęk; kolor czarny wyraża nicość, pustkę, bunt, niezadowolenie z poczucia niedoceniania, użycie czarnej kreski do rysowania konturów, połączenie czarnego z czerwonym może świadczyć o agresji. Bogata kolorystyka może świadczyć o wrażliwości i żywej emocjonalności dziecka, a używanie ciemnych barw postawę negatywną wobec kogoś lub czegoś.

Sposób, w jaki dziecko prezentuje rysowane postaci jest wskaźnikiem relacji emocjonalnych. I tak; bliskość – postaci członków rodziny obok siebie, zwrócone do siebie, trzymają się za ręce; odległość – jedna lub kilka postaci oddalonych od siebie, zwróconych tyłem lub bokiem, pominięcie członka rodziny. Jako wskaźnik waloryzacji kogoś, możemy odebrać fakt

rysowania postaci w pierwszej kolejności, długo i starannie, dbając o szczegóły oraz stosując bogatą kolorystykę. Wskaźnikiem dewaloryzacji może być rysowanie postaci na końcu, pominięcie postaci, niedbałe wykonanie rysunku, uboga kolorystyka lub brak kolorów, przewaga czerni. Interpretując rysunek dziecka musimy zwrócić uwagę na postacie dodane np. zmarłe, czy nie będące członkami rodziny. Nie żyjąca matka może symbolizować życzenie uzupełnienia rodziny, potrzebę bezpieczeństwa, afiliacji. Kolega lub koleżanka mogą symbolizować pragnienie zmiany własnego zachowania lub cech fizycznych i psychicznych w celu poprawy relacji z rodzicami. Rysunek cioci, może być pragnieniem siły, niezależności, a psa pragnieniem posiadania zwierzęcia, lub symboliczna izolacja badanego od rodziny przez osobę nieakceptowaną.

Bywa też, że niektóre postaci są celowo pomijane lub są dla badanego mało ważne. Pominięcie własnej osoby jest efektem nieutożsamiania się z rodziną, nieakceptowania swojego miejsca, sytuacji w rodzinie. Pomijanie członków rodziny powodowane jest brakiem kontaktu emocjonalnego, brakiem akceptacji, wrogości. Pominięcie rodzeństwa powodowane może być zazdrością o uprzywilejowaną pozycję w rodzinie. Nieświadome identyfikowanie się np. z młodszym dzieckiem może być pragnieniem opieki, regresji, a identyfikowanie się z osobą dorosłą (matką, ojcem, ciocią) świadczy o dojrzałości, samodzielności, niezależności, sile i wzorze do naśladowania. Rysunek uczestniczy w diagnozie, odgrywa rolę w postępowaniu psychoterapeutycznym i pozwala niekiedy na postawienie diagnozy.

Wykazano, że dzieci opóźnione w rozwoju wykazują znaczną ubogość rysunku, stereotypowość, rysunki zawierają elementy dziwne czy potworne; dziecko lękliwe i pełne zahamowań rysuje bardzo małe postacie, dziecko mające o sobie wysokie mniemanie nadaje im bardzo duże rozmiary; wzór dziecka niestałego emocjonalnie jest chwiejny, niedokończony, dziecko cierpiące na obsesje gromadzi szczegóły, zatrwożone nie rysuje rąk. Rysunek schizofrenika charakteryzują udziwnienia, wzór jest chłodny i rozkojarzony. Oprócz dzieci ze stwierdzonymi patologiami psychicznymi lub fizycznymi, istnieją również dzieci z zaburzeniami powstałymi na tle społecznym, których rysunki zasługują na uwagę. Dzieci socjopatyczne charakteryzuje wielka różnorodność. Przede wszystkim klimat ich rysunków jest niespokojny, z niewielką liczbą postaci i bezosobowym stylem. U dzieci neurotycznych, na niewielkiej kartce, rysunek jest zorganizowany wokół symetrii pionowej. Znaleźć na nim można groby, okaleczone postacie z licznymi szczegółami w ciemnych kolorach. Jeśli dziecko jest opóźnione w rozwoju, styl jest prymitywny, kreski są chwiejne, jednobarwne.

Niedojrzałość afektywna tłumaczy się niekiedy przez kreski bardzo lekko naszkicowane. Postać obcięta w połowie przez brzeg kartki wyraża ograniczenie wywołane przez otoczenie dziecka. Jeśli dziecko jest nieakceptowane przez matkę, rysunki są skoncentrowane w którymś z rogów kartki, z domami o zamkniętych oknach. Pogodne, wesołe, życzliwie nastawione do świata dziecko najczęściej wybiera jasne, ciepłe barwy: czerwoną, żółtą, pomarańczową. Dziecko spokojne, zrównoważone chętnie sięga po kredkę zieloną, niebieską, fioletową. Rysunki ponure, z przewagą czerni i brązu, sygnalizują, że mały twórca jest w złym nastroju lub że brakuje mu poczucia bezpieczeństwa. Także wtedy, gdy malec najpierw długo się zastanawia, co ma narysować, a potem oddaje pracę ubogą w szczegóły i nie dokończoną, należy przypuszczać, że coś go gnębi. Być może potrzebuje po prostu więcej pieczy i zabaw z rodzicami.

Postać mało kolorowa, namalowana bez szczegółów, mówi o złych relacjach dziecka z tą osobą – malec raczej nie żywi wobec niej przyjaznych uczuć. Obecnie do diagnozy psychologicznej wykorzystuje się też technologię komputerową pozwalającą dziecku na rysowanie za pomocą pewnego rodzaju ołówka (pióro świetlne, mysz) z wykorzystaniem odpowiednich programów rysunkowych. Dzieci dzięki rysunkom mogą zaś odślaniać i rozwiązywać konflikty, do których w inny sposób nie potrafiłyby dotrzeć. Poprzez rysunek kredkami manifestują swój stan fizyczny i psychiczny, podświadomie nasycając rysunek

najważniejszymi dla siebie treściami. Nie wystarczy obejrzeć jednego obrazka, by wiedzieć, czego pragnie lub boi się dziecko. Pojedyncza praca to informacja o jego stanie emocjonalnym na daną chwilę, odbicie tego, co wydarzyło się w ciągu dnia. Dopiero analizując 8-10 rysunków wykonanych na przestrzeni miesiąca, dwóch, można pokusić się o wyciąganie głębszych wniosków na temat osobowości i potrzeb dziecka. Główną przyczyną trudności dziecka w szkole jest nieprawidłowe funkcjonowanie rodziny. Na podstawie rysunku można stwierdzić, czy dziecko ma niezaspokojone podstawowe potrzeby miłości, ciepła i bezpieczeństwa. Zaspokojenie tych potrzeb stymuluje osiągnięcia rozwojowe. Dziecko, które ma zapewnione poczucie bezpieczeństwa i jest chronione od lęków, rozwija się szybciej i lepiej w zakresie umysłu, sprawności fizycznej i kontaktów społecznych. Rodzina jest środowiskiem wychowawczym, w którym tkwią największe możliwości wszechstronnego rozwoju człowieka.

Sztuka jest ważnym elementem naszego życia. Pozwala rozwijać umysł, nie tylko dziecka, ale i osób dorosłych. Wielu z nas przez rysowanie, malowanie czy pisanie stara się rozładować negatywną energię, złość, agresję oraz próbuje zapomnieć o problemach dnia codziennego oddając się sztuce. Rysunek może być w tym przypadku świetną pigułką na depresję, stres czy po prostu wypełnieniem czasu wolnego.

Opracowanie Bożena Wysińska

BIBLIOGRAFIA

1. Harwas – Napierała Barbara, Trempała Janusz, Psychologia rozwoju człowieka, Warszawa 2000r.
2. Knapik Mirosława, Sacher Wiesława, Sztuka w edukacji i terapii, Kraków 2000r.
3. Oster Gerald, Gould Patricia, Rysunek w psychoterapii, Gdańsk 2001r.
4. Szuman Stefan, Sztuka dziecka, Warszawa 1990r.
5. Wallon Philippe, Cambier Anne, Engelhart Dominique, Rysunek dziecka, Warszawa 1993r
6. Chermet-Carroy, Sylvie: Zrozum rysunki dziecka czyli jak interpretować rysunki małych dzieci: kolory, kształty, postacie/ przełożyła z [fr.] Joanna Kluza - Łódź Wydawnictwo „Ravi”, 2005
7. Fleck- Bangert Rose: O czym mówią rysunki dzieci : dostrzeganie i rozumienie zawartych w nich znaków : poradnik dla rodziców i pedagogów / przeł. Magdalena Jałowiec. - Kielce : "Jedność", 2001
8. Kalbarczyk Anna : Najważniejsze lata czyli jak rozumieć rysunki małych dzieci : rozwój osobowości dziecka w wieku od 2 do 6 lat na podstawie jego rysunków. - Kraków : Oficyna Wydawnicza "Impuls", 2007
9. Popek Stanisław : Analiza psychologiczna twórczości plastycznej dzieci i młodzieży. - Warszawa : WSiP, 1978